

Politeja

nr 6(75), 2021, s. 143-157

<https://doi.org/10.12797/Politeja.18.2021.75.07>

Licencja: CC BY-NC-ND 4.0

Robert KŁOSOWICZ 

Uniwersytet Jagielloński

robert.klosowicz@uj.edu.pl

MIĘDZY MAROKIEM A ALGIERIĄ

MAURETANIA WOBEC KWESTII SAHARY ZACHODNIEJ¹

ABSTRACT

Between Morocco and Algeria: Mauritania and the question of Western Sahara
Following the change of government and the election of a new president, Mauritania makes it clear that it hopes to resolve the issue of Western Sahara, which has divided Morocco and Algeria since the mid-1970s and still poses a serious problem to Mauritanian foreign policy. Mauritania in this dispute is between the proverbial rock and a hard place, trying not to come into conflict with any of the powerful neighbors, each of whom aspires to the role of a leader in the region. The conflict also casts a shadow on regional cooperation within the Arab Maghreb Union, which, if it functioned, could greatly help in the economic development of the region, especially important for the economically weakest Mauritania. Over the last few years, Nouakchott has maintained the position of the so-called “positive neutrality” which irritated the authorities in Rabat and created tense political relations with Morocco. The current striving for a more active role in the process of resolving the Western Saharan conflict seems to be largely dictated by the internal situation in Algeria and its troubles related to social protests demanding changes at the top of the government. Algeria has been the greatest ally of the Polisario Front and the Sahrawi cause so far. It is also not without significance that Morocco, after years of absence, returned to the African Union – the move, which definitely strengthened Morocco’s position among the countries of the continent.

Keywords: foreign policy, Western Sahara, Mauritania, Morocco, de facto states

Słowa kluczowe: polityka zagraniczna, Sahara Zachodnia, Mauretania, Maroko, Algieria, państwa *de facto*

¹ Artykuł został napisany w ramach projektu badawczego sfinansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki (NCN), przyznanych na podstawie decyzji numer: DEC-2017/25/B/HS5/00958.

Po ponownej intronizacji i uzyskaniu pełnej niezależności od Francji przez Maroko w 1956 r. król Mohammed V w budowę państwa i społeczeństwa wplótł idee nacjonalistyczne, których ważną częścią stała się idea tzw. Wielkiego Maroka (*al-Maghrib al-Kabir*), mająca spajać społeczeństwa Arabów i Berberów wokół tronu. Wielkie Maroko miało sięgać od Gibraltaru na północy do rzeki Senegal na południu. Na zachodzie miało obejmować obszary Sahary od Tinduf do Baszszaru. W praktyce oznaczało to przejęcie wszystkich posiadłości hiszpańskich w Afryce (*Sáhara Español*), łącznie z Wyspami Kanaryjskimi oraz Ceutą i Melillą, a także większością terytorium Mauretanii, północno-zachodnią częścią Mali i zachodnią częścią Algierii². Tymczasem żaden władca sprawujący rządy w Maroku nigdy w historii nie kontrolował tak dużego terytorium³. Idea tzw. „Wielkiego Maroka” była wspierana faktycznie przez wszystkie marokańskie partie polityczne i zdecydowaną większość społeczeństwa. Włączenie do Maroka terenów skolonizowanych przez Hiszpanię, a także będącej kolonią francuską Mauretanii było jednym z punktów programu największej partii politycznej – Partii Niepodległości (*Hizb al-Istiqlāl*) – ogłoszonym w sierpniu 1956 r.⁴

Jak już zostało wspomniane, od początku uzyskania niezależności od Francji Maroko wysuwało roszczenia do suwerenności nad obszarem Sahary Zachodniej, która wówczas miała status samodzielnej prowincji zamorskiej Hiszpanii. Ponadto Rabat, opierając się na historycznych przesłankach, nie uznawał także niepodległości Mauretanii (1960), wysuwając roszczenia do tych terytoriów. Władze Maroka od początku powstania Algierii (1962) i Mali (1960) także utrzymywały, że są to sztuczne twory – państwa wykreowane przez francuski kolonializm⁵.

Roszczenia Maroka do Mauretanii i części Mali, które były wówczas koloniami francuskimi, traktowano w Rabacie w różny sposób. Roszczenia wobec północno-zachodnich ziem Mali nie miały solidnych podstaw i faktycznie były traktowane drugorzędnie. Inaczej zaś wyglądała kwestia Mauretanii. Wyrazem tego może być utworzenie w 1957 r. departamentu ds. Mauretanii i Sahary, wchodzącego w skład ministerstwa spraw wewnętrznych. W 1963 r. wspomniany departament stał się już osobnym ministerstwem⁶.

Najgłośniejszym jednak wydarzeniem, które często występuje w argumentacji Rabatu na rzecz posiadanych praw do Sahary Zachodniej i Mauretanii, była działalność inspirowanej przez władze marokańskie Armii Wyzwolenia (*Jish Etttehrir*),

² K. Isidoros, *Nomads and Nation-Building in the Western Sahara. Gender, Politics and the Saharawi*, London 2018, s. 3.

³ A. Kosidło, *Sahara Zachodnia. Fiasko dekolonizacji czy sukces podboju? 1975-2011*, Gdańsk 2012, s. 30; E. Jensen, *Western Sahara. Anatomy of a Stalemate?*, London 2012, s. 13.

⁴ M. Daadaoui, *The Western Sahara Conflict: Towards a Constructivist Approach to Self-determination*, „The Journal of North African Studies” 2008, vol. 13, nr 2, s. 148.

⁵ R. Ożarowski, *Sahara Zachodnia jako przykład afrykańskiego quasi-państwa*, „Cywilizacja i Polityka” 2012, nr 10, s. 210; A. Kosidło, *Sahara Zachodnia...*, s. 31.

⁶ M. Malinowski, *Sahara Zachodnia. Konflikt terytorialny między Marokiem a Hiszpanią w latach 1956-1976*, Toruń 2001, s. 56.

w zamierzeniu mającej zbrojnie odzyskiwać ziemie, które w 1956 r. nie znalazły się w granicach Maroka. Oddziały te prowadziły walkę zarówno z oddziałami hiszpańskimi na obszarze Sahary Hiszpańskiej, jak i francuskimi w północnej Mauretanii. Co znamienne, w szeregach oddziałów powstańczych licznie brali udział nomadowie z obszarów Sahary Hiszpańskiej i Mauretanii. W 1958 r. oddziały Armii Wyzwolenia wkroczyły przez Saharę Hiszpańską do regionu Adrar, dochodząc aż do miejscowości Atar. Celem ekspedycji było obwołanie króla Maroka władcą Mauretanii i przyłączenie do państwa marokańskiego tego obszaru, który wówczas znajdował się pod kontrolą Francji. Zamierzenia te poparło wówczas część prominentnych mauretańskich polityków i przywódców plemiennych. W dużej części do walk po stronie Armii Wyzwolenia przyłączyła się także najsilniejsza grupa plemienna Saharyjczyków – Reguibat, która miała długie tradycje walk z kolonizatorami i przez długi czas (aż do lat 30. XX w.) utrzymywała niezależność⁷. W wyniku pokonania przez wojska francuskie oddziałów Armii Wyzwolenia w bitwie na północ od Ataru, musiała się ona wycofać z terytorium Mauretanii. Jednak od tego czasu Maroko postrzega bitwy Armii Wyzwolenia na Saharze Zachodniej i Mauretanii oraz walki Saharyjczyków pod marokańską flagą jako dowód lojalności ludności zamieszkującej obszar obecnej Sahary Zachodniej i Mauretanii wobec marokańskiej korony⁸.

W styczniu 1960 r. Mohammed V udał się w miesięczną podróż do kilku państw arabskich celem uzyskania ich poparcia dla idei przyłączenia ziem Sahary Hiszpańskiej i francuskiej Mauretanii do Maroka. Większość przywódców odwiedzonych państw, z wyjątkiem Tunezji, poparła roszczenia Rabatu⁹. Co więcej, taka sama sytuacja miała miejsce podczas spotkania przywódców państw tzw. grupy Casablanki, które odbyło się w dniach 3-7 stycznia 1961 r.: (...) *Konferencja popiera każdą akcję Maroka mającą na celu odzyskanie słusznych praw do Mauretanii*¹⁰.

Na początku listopada 1960 r., na trzy tygodnie przed ogłoszeniem niepodległości przez Mauretanię, Rabat opublikował *Białą Księgę*, w której zawarto listę obszarów będących celem rewindykacji marokańskich, w tym ziem mauretańskich. Rząd Mauretanii odpowiedział wydaniem tzw. *Zielonej Księgi*, która obalała roszczenia Maroka do jej terytoriów i oskarżała Mohammeda V o zapędy imperialistyczne¹¹. Działania Rabatu wobec popieranej przez Francję Mauretanii spowodowały, że relacje z Paryżem stawały

⁷ Spośród członków Reguibat wywodzi się wielu późniejszych działaczy Frontu Polisario, K. Isidoros, *Nomads and Nation-Building...*, s. 21-22.

⁸ Wyrazem marokańskiej polityki historycznej wobec Sahary Zachodniej może być m.in. otwarte w 2013 r. muzeum Pamięci Oporu i Wyzwolenia w Tarfai (*Espace de la Mémoire Historique de la Résistance et de la Libération à Tarfaya*), gdzie eksponowane są zdjęcia i dokumenty dotyczące ruchu oporu i Armii Wyzwolenia w Tarfai (badania terenowe autora, luty 2020 r.).

⁹ W konsekwencji Maroko odwołało swojego ambasadora z Tunisu.

¹⁰ *Karta Afryki oraz rezolucje uchwalone na konferencji szefów państw afrykańskich*, Casablanca, 7 I 1961, Zbiór Dokumentów PISM, Warszawa, I/1961, s. 57-59.

¹¹ K.P. Misra, *Recognition of Mauritania – A Case Study with Particular Reference to India's State Practice*, „India Quarterly” 1964, vol. 20, nr 3, s. 239-257, [online] <https://www.jstor.org/stable/45068998?seq=1>, 7 I 2021; M. Malinowski, *Sahara Zachodnia...*, s. 49, 58.

się coraz bardziej napięte, a kumulacją było ogłoszenie niepodległości przez Mauretanię 28 listopada 1960 r. Władze w Rabacie nie zamierzały jednak rezygnować i nie uznały niepodległości Mauretanii, a na znak protestu dzień po tym wydarzeniu w Maroku ogłoszono oficjalną żałobę narodową. W konsekwencji Maroko nie nawiązało z Mauretanią kontaktów dyplomatycznych, ostentacyjnie bojkotując to państwo na forum międzynarodowym i czyniąc wszelkie wysiłki, by nie zostało ono uznane przez ONZ. Także Tunezja, która opowiedziała się za niepodległością Mauretanii, padła ofiarą bojkotu marokańskiego na forum międzynarodowym. W kolejnych latach sprawa Mauretanii stanowiła również punkt zapalny w relacjach pomiędzy Marokiem a państwami Afryki Subsaharyjskiej będącymi członkami Wspólnoty Francuskiej¹². W kontekście stosunku władz w Nawakszucie do kwestii saharyjskiej warto również wspomnieć, że w 1966 r. delegat Mauretanii na posiedzeniu Specjalnego Komitetu ONZ w Addis Abebie domagał się pełnej niepodległości dla Sahary Zachodniej, wykpiwając przy okazji roszczenia Maroka i wskazując, że są warte tyle, ile byłyby warte obecnie roszczenia Wielkiej Brytanii wobec części Francji tylko dlatego, że okupywała te ziemie w czasach Joanny d'Arc¹³.

Po kilku latach impasu w stosunkach na linii Rabat–Nawakszut do ocieplenia relacji doszło dopiero po wojnie sześciodniowej, toczonej pomiędzy koalicją państw arabskich a Izraelem w czerwcu 1967 r., która skonsolidowała państwa Afryki Północnej, czego wyrazem było zaproszenie przez następcę Mohammeda V, króla Maroka Hassana II, prezydenta Mauretanii Mokhtara Oulda Daddaha do wzięcia udziału w pierwszej konferencji islamskiej w Rabacie. Skutkowało to uznaniem przez Maroko niepodległości Mauretanii po dziewięciu latach od jej uzyskania przez Nawakszut. W konsekwencji władze marokańskie zdecydowały o zlikwidowaniu ministerstwa ds. Mauretanii i Sahary Zachodniej¹⁴.

Mauretania to niewątpliwie kraj, z którym mieszkańcy Sahary Zachodniej mają najbliższe historyczne i kulturowe powiązania. Warto także pamiętać, że Front Polisario powstał właśnie na obszarze Mauretanii, w miejscowości Az-Zuwajrat 10 maja 1973 r., a już 10 dni później jego oddział zaatakował posterunek hiszpański El Khanga na terytorium Sahary Zachodniej (ówczesnej Sahary Hiszpańskiej)¹⁵. Obawa przed marokańskim ekspansjonizmem doprowadziła Nawakszut do zawarcia w październiku 1974 r. tajnego porozumienia o podziale Sahary Zachodniej z Marokiem, a prezydent Mokhtar Ould Daddah wyraził życzenie, aby jego kraj stał się *skrzyżowaniem dla arabskich i czarnych Afrykanów*, uznając granicę za sztuczną między bliskimi etnicznie i kulturowo społeczeństwami. Dnia 14 listopada 1975 r. w Madrycie przedstawiciele Hiszpanii, Maroka i Mauretanii podpisali tzw. porozumienia madryckie – układ dotyczący Sahary Zachodniej, na mocy którego Madryt wyraził zgodę na dokonanie dekolonizacji tego terytorium, a następnie do końca lutego 1976 r. wycofał urzędników i wojsko.

¹² M. Malinowski, *Sahara Zachodnia...*, s. 59-61.

¹³ A. Kosidło, *Sahara Zachodnia...*, s. 34.

¹⁴ Zostało ono włączone do ministerstwa spraw zagranicznych.

¹⁵ A. Kosidło, *Sahara Zachodnia...*, s. 39.

W okresie przejściowym władza miała być stopniowo przekazywana administracji marokańskiej i mauretańskiej¹⁶.

Pod koniec 1976 r. wojska mauretańskie zajęły jedną trzecią terytorium Sahary Zachodniej, która oficjalnie miała nosić nazwę Tiris el-Gharbia¹⁷. Część badaczy uważa, że na decyzję władz mauretańskich o zajęciu części Sahary Zachodniej wpływ miały wcześniejsze roszczenia Maroka i kilkuletnie nieuznanie niepodległej Mauretanii, co powodowało, że ta ostatnia niejako została zmuszona do dyplomatycznych obronnych kontrposunięć i sama wystąpiła z roszczeniami do ziem zachodniosaharyjskich, powołując się na pokrewieństwo etniczne z zamieszkującą ten obszar ludnością Saharawi. Poniękąd zatem jej postawa od początku konfliktu saharyjskiego była bardziej defensywna niż ekspansjonistyczna, gdyż przyznanie części Sahary Zachodniej na mocy traktatu madryckiego z 1975 r. traktowane było przez Nawakszut bardziej jako karta przetargowa wobec Rabatu celem wzmocnienia swojej pozycji niż jako chęć zdobycia nowych terytoriów¹⁸. Należy także wspomnieć, że w pierwszych latach po powstaniu Frontu Polisario jego przywódcy rozważali ewentualną federację Mauretanii i Sahary Zachodniej. Wynikało to z faktu, iż przywódcy saharyjscy, obawiając się ekspansjonizmu Rabatu, woleli wybrać bliższą im kulturowo i etnicznie Mauretanię, by nie zostać zdominowanymi przez północnego sąsiada¹⁹. Jednak ówczesny prezydent Mauretanii, wspomniany już Mokhtar Ould Daddah, uznał, że Maroko jest zbyt silne i zdeterminowane, by zająć Saharę Zachodnią, a Mauretania, występując przeciwko Rabatowi, może narazić się nie tylko na utratę możliwych korzyści związanych z zajęciem południowej części Sahary Zachodniej, ale także na niebezpieczny dla jej niepodległości konflikt z silniejszym sąsiadem. Ponadto prezydent Mauretanii sądził, że Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości poprze roszczenia Maroka wobec Sahary Zachodniej, co dodatkowo skłaniało go do podjęcia decyzji o współpracy z Rabatem²⁰.

Zajęcie przez Mauretanię południowej części Sahary Zachodniej natychmiast doprowadziło do zerwania dotychczas dobrych stosunków dyplomatycznych z Algierią i uruchomienie operacji wojskowych przeciw Mauretanii przez Front Polisario. Wielokrotne ataki na pociągi przewożące żelazo na wybrzeże Mauretanii oraz górnicze miasto Az-Zuwajrat, a nawet szturm na stolicę państwa Nawakszut w kwietniu 1976 r. wykazały słabość i brak należytego przygotowania armii mauretańskiej do działań zbrojnych. Wysłanie wojsk marokańskich na terytorium Mauretanii zażęgało chwilowo obawy przed kolejnym atakiem Frontu Polisario na stolicę, ale z kolei wzbudziło

¹⁶ *Declaration of Principles on Western Sahara by Spain, Morocco and Mauritania*, (Madrid Accords), 14 XI 1975, United Nations Peacemaker, [online] https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/MA-MR-ES_751114_DeclarationPrinciplesOnWesternSahara_0.pdf, 5 IV 2021.

¹⁷ Południowe terytorium prowincji dawnej Sahary Hiszpańskiej, składało się głównie z jałowych terenów pustynnych, obejmujących 88 tys. km² i zamieszkiwanych przez niecałe 13 tys. ludzi.

¹⁸ E. Szczepankiewicz, *Region Maghrebu w polityce Unii Europejskiej*, Kraków 2010, s. 61-62.

¹⁹ T. Shelley, *Endgame in the Western Sahara. What Future for Africa's Last Colony?*, London–New York 2004, s. 43.

²⁰ J. Besenyó, *Guerrilla Operations in Western Sahara: The Polisario versus Morocco and Mauritania*, „Connections: The Quarterly Journal” 2017, nr 3, s. 25.

niepokój tych, którzy nie zapomnieli o ambicjach Królestwa Maroka wobec ziem mauretańskich. Warto także zaznaczyć, że zajęcie obszaru Sahary Zachodniej od początku nie było popularne wśród części społeczeństwa mauretańskiego, szczególnie wśród ludności negroidalnej reprezentowanej przez takie grupy etniczne, jak Wolofowie, Soninke czy Fulanie, które stanowiły 30% mieszkańców kraju. Obawiały się one, że przyłączenie nowego terytorium zamieszkałego przez ludność Saharawi, spokrewnioną etnicznie z tzw. białymi Maurami, zaburzy równowagę w państwie i zaostreży już istniejące od wieków poważne napięcia etniczne i klasowe²¹. Zatem prezydent Mokhtar Ould Daddah od początku musiał liczyć się z silną opozycją wewnątrz kraju, która występowała przeciwko inkorporacji ziem północnego sąsiada, co powodowało, że rządowi brakowało w tej kwestii nie tylko legitymacji zewnętrznej, ale także wewnętrznej. Sytuacja ta doprowadziła ostatecznie do upadku autorytetu władz mauretańskich i kryzysu wewnętrznego, a w konsekwencji do obalenia dotychczasowego prezydenta w wyniku wojskowego zamachu stanu w lipcu 1978 r. i zdelegalizowania rządzącej Partii Ludu Mauretanii (*Parti du peuple mauritanien*). Władzę w Mauretanii objął Wojskowy Komitet Ocalenia Narodowego, który postanowił wycofać się z okupacji Sahary Zachodniej. W sierpniu 1979 r. jego przedstawiciele na spotkaniu w Algierze podpisali z Frontem Polisario porozumienie pokojowe, w którym obie strony zrezygnowały z wzajemnych roszczeń. Tym samym Mauretania uznała Front Polisario i wycofała się z Tiris el-Gharbia, która została natychmiast zajęta przez armię marokańską. Kolejny reżim wojskowy pod przywództwem Mohameda Khouna Ould Haïdallaha w 1984 r. zdecydował się nawet oficjalnie uznać Saharyjską Arabską Republikę Demokratyczną (SADR)²². Decyzja ta drastycznie pogorszyła stosunki Mauretanii z Marokiem. W okresie rządów Mohameda Khouna Ould Haïdallaha Mauretania wspierała sprawę saharyjską i w konsekwencji utrzymywała bliskie kontakty z Algierią i Libią rządzoną od 1969 r. przez płk. Muammara Kaddafiego. Zaowocowało to wsparciem gospodarczym Mauretanii przez wyżej wymienione państwa, np. Algieria przeprowadziła modernizację mauretańskiej rafinerii ropy naftowej w Nawazibu²³.

Po objęciu władzy w wyniku kolejnego zamachu stanu w grudniu 1984 r. płk Maouya Ould Sid'Ahmed Taya oficjalnie przyjął politykę neutralności w konflikcie o Saharę Zachodnią i odbudował stosunki dyplomatyczne z Marokiem. W latach 90. XX w. Mauretania, mimo że oficjalnie pozostawała neutralna w konflikcie między Frontem Polisario i Algierią z jednej strony, a Marokiem z drugiej, to nieoficjalnie wspierała Saharyjczyków. Jednak balansowanie dyplomatyczne władz mauretańskich pomiędzy

²¹ A. Kowalska-Lewicka, *Mauretania*, Warszawa 1976, s. 9; E. Szczepankiewicz, *Region Maghrebu...*, s. 94.

²² Mauretańskie władze zajęły stanowisko, że w obozach dla uchodźców w Tinduf znajdują się legalne władze Sahary Zachodniej i duża część ludności saharyjskiej, a to sprawia, że jest to państwo *de facto* działające jako eksterytorialne państwo na wygnaniu (*extraterritorial state-in-exile*). Warto zaznaczyć, że do dzisiaj SADR utrzymuje kontrolę nad jedną czwartą właściwego terytorium Sahary Zachodniej, co pozwala mu przynajmniej częściowo spełnić wymogi deklaratywnej państwowości.

²³ F. Faria, A. Vasconcelos, *Security in Northern Africa: Ambiguity and Reality*, „Challiot Papers” 1996, nr 25, s. 43.

zwaśnionymi stronami było trudne. Nie bez znaczenia jest także fakt, że Maroko ma w regionie szczególnie bliskie relacje polityczne ze Stanami Zjednoczonymi i Francją, które są najpotężniejszymi graczami zewnętrznymi w regionie Maghrebu. Nabrało to wyjątkowego znaczenia po zamachach z 11 września 2001 r. na World Trade Center, kiedy Waszyngton za jeden z najważniejszych priorytetów w swej polityce zagranicznej uznał walkę z terroryzmem islamskim. Szereg zamachów i porwań w regionie Sahelu, a przede wszystkim zamach terrorystyczny z 11 marca 2004 r. w Madrycie, który wykazał powiązania zamachowców z Al-Kaidą, spowodowało zwrócenie uwagi na zagrożenie terroryzmem islamskim na obszarze Sahary przez polityków i wojskowych amerykańskich. Sytuację tę bardzo zręcznie wykorzystał Rabat, zwracając uwagę Amerykanom, że słabe państwa, takie jak: Algieria, Mauretania i Mali, nie są w stanie zapewnić bezpieczeństwa na swoim terytorium, które może stać się Afganistanem Afryki. Przy okazji zagrożenia terroryzmem politykom marokańskim udało się zdezawuować państwa zaangażowane w sprawę saharyjską i wykazać przed rządem USA i Francji, że kontrola Sahary Zachodniej przez siły zbrojne Maroka jest remedium na infiltrację tego obszaru przez terrorystów. Marokański dziennik „Al-Ahdath Al-Maghribia” pisał, że ataki z 11 marca zostały zainicjowane w „trójkącie terrorystycznym” opuszczonej strefy obejmującej część Maroka, Mauretanii, Algierii i Mali. Ta argumentacja okazała się na tyle skuteczna, że w wypowiedziach czołowych amerykańskich polityków i wojskowych ten wątek także zaczął się pojawiać. Generał Korpusu Piechoty Morskiej James L. Jones, dowódca amerykańskiego dowództwa europejskiego (*U.S. European Command*), ostrzegał, że *takie niezarządzone obszary stają się wylęgarnią terrorystów. Musimy osuszyć bagno* – mówił gen. sił powietrznych Charles F. Wald, zastępca dowódcy U.S. EUCOM. *Stany Zjednoczone odrobiły lekcję z Afganistanu, że nie można tego po prostu tak zostawić*²⁴. Mauretania była przez Rabat wskazywana jako wyjątkowo słabe ogniwo, co zresztą potwierdzały fakty związane z wewnętrzną niestabilnością tego państwa, gdyż w tym czasie w Mauretanii miały miejsce następujące po sobie kolejne wojskowe zamachy stanu, w 2003, 2004, 2005 i w 2008 r.²⁵ Zresztą po nieudanym puczu młodych oficerów w czerwcu 2003 r. prezydent oświadczył, że puczyści i islamisci podzielili się rolami, obierając kurs na władzę. W ten sposób pozycjonował opozycję i wszelkie nieprzychylny mu ruchy jako islamistów, starając się wykazać przed USA, że jego rządy są gwarantem walki z ekstremizmem islamistycznym²⁶. Podobnie postąpił rok później po kolejnym nieudanym puczu wojskowym, określając zamachowców jako powiązanych

²⁴ S.M. Powell, *Swamp of Terror in the Sahara*, „Air Force Magazine” 2004, 1 XII, [online] <https://www.airforcemag.com/article/1104sahara/>, 22 XI 2020.

²⁵ *Mauritania 'Foils' Coup Attempt*, BBC News, 9 VI 2003, [online] <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/2974006.stm>, 5 XII 2020; *Mauritania Officers 'Seize Power'*, BBC News, 4 VIII 2005, [online] <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/4741243.stm>, 5 XII 2020; *Troops Stage Coup in Mauritania*, BBC News, 6 VIII 2008, [online] <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7544834.stm>, 6 XII 2020; R. Kłosowicz, *Państwa dysfunkcyjne w Afryce Subsaharyjskiej*, [w:] *Państwa dysfunkcyjne i międzynarodowe wysiłki zmierzające do ich naprawy*, red. R. Kłosowicz, Kraków 2014, s. 46.

²⁶ B. Callies de Salies, *Kraje Maghrebu. Historia, polityka, społeczeństwo*, przeł. K.J. Dąbrowska, Warszawa 2012, s. 160.

z Al-Kaidą grupą Abu Musaba Al-Zarkawiego²⁷. Ponadto w wielu dokumentach Mauretania jako najbardziej na zachód Afryki wysunięte państwo Sahelu zwykle była wymieniana w kontekście zagrożenia terrorystycznego Sahelu i Sahary, a jej nazwa negatywnie utrzymywała się w tym kontekście, gdy pisano, że sieć Al-Kaidy rozciągała się od Rogu Afryki, przez Sahel, po Mauretanię jako tzw. *afrykański łuk niestabilności biegnący od Afryki Wschodniej do Mauretanii*²⁸.

Po dziesięcioleciach niestabilności politycznej to pustynne państwo rozpoczęło pokojową epokę pod przywództwem byłego gen. armii Mohameda Oulda Abdela Aziza, który z jednej strony ograniczył działalność Frontu Polisario na terenie Mauretanii, z drugiej zaś utrzymywał oficjalne stosunki z SADR. Wyrazem tego było przyjmowanie oficjalnych wizyt przedstawicieli Frontu Polisario w Nawakszucie, tak jak chociażby w 2016 r., gdy prezydent przyjął specjalnego wysłannika Saharyjskiej Arabskiej Republiki, M'Hameda Khaddada, który został podjęty w pałacu prezydenckim w Nawakszucie, co zostało bardzo źle odebrane w Rabacie²⁹. W wyniku wyborów prezydenckich w sierpniu 2019 r. do władzy doszedł były minister obrony Mohammed Ould el-Ghazouani i była to pierwsza pokojowa zmiana rządów w historii kraju. Nowy prezydent niedługo po objęciu urzędu zajął stanowisko w sprawie kwestii Sahary Zachodniej, postulując, że nadszedł czas na sprawiedliwe i trwałe rozwiązanie konfliktu, które zostanie zaakceptowane przez wszystkie strony i zakończy cierpienia ludności cywilnej. Mauretańscy obserwatorzy i analitycy polityczni są zdania, że wybór prezydenta, który wskazał na nowego ministra spraw zagranicznych Cheikha Ahmeda, nie jest przypadkowy, gdyż polityk ten niejednokrotnie wyrażał stanowisko, iż Mauretania musi przestać być zakładnikiem sprawy saharijskiej w polityce zagranicznej i przejść od polityki balansowania między Algierią i Marokiem do polityki aktywnej w inicjatywy dotyczące problemu Sahary Zachodniej. Nawakszut może bowiem odegrać aktywną i ważną rolę w negocjacjach, gdyż ma otwarte kanały komunikacyjne z Frontem Polisario, dobre relacje z plemiennymi przywódcami Saharawi oraz poprawne kontakty zarówno z Rabatem, jak i Algierem. Zarazem też politycy w Nawakszucie nie zapominają, że Mauretania jest także integralną częścią mitu „Wielkiego Maroka”, o czym zresztą co jakiś czas przypominają nacjonalistyczni marokańscy politycy, tak jak to miało miejsce w grudniu 2016 r., kiedy sekretarz generalny Partii Niepodległości stwierdził w oficjalnej wypowiedzi, że *Mauretania leży na marokańskiej ziemi*. Mimo powstałych wówczas napięć trzy miesiące później, w marcu 2017 r., z oficjalną wizytą do Mauretanii przybył król Mohammed VI, by

²⁷ Tamże, s. 165.

²⁸ G. Steinberg, A. Weber, *Jihadism in Africa. Local Causes, Regional Expansion, International Alliances*, SWP Research Paper Stiftung Wissenschaft und Politik German Institute for International and Security Affairs, June 2015, [online] https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/research_papers/2015_RP05_sbg_web.pdf, 30 XII 2020; R. Kłosowicz, *Państwa Sahelu – „strefa kryzysów” w Afryce Subsaharyjskiej*, [w:] *Bilad as-Sudan. Varia*, red. W. Cisło, J. Różański, M. Ząbek, Pelplin 2017, s. 7-28.

²⁹ *President of Republic Special Envoy Received by President Mohamed Ould Abdel Aziz*, „Sahara Press Service”, [online] <https://www.spsrasd.info/news/en/articles/2016/08/13/3584.html>, 5 IV 2021.

z jednej strony załagodzić napięte relacje, z drugiej zaś rozmawiać o kwestiach bezpieczeństwa na południowej granicy, co miało oczywiście związek z działalnością Frontu Polisario³⁰.

Mauretania w ostatnich latach wyraźnie daje do zrozumienia, że ma nadzieję na rozwiązanie kwestii Sahary Zachodniej, która od połowy lat 70. XX w. dzieli Maroko i Algierię. Mauretania w tym sporze znajduje się między młotem a kowadłem, starając się nie wejść w konflikt z żadnym z sąsiadujących państw. Na konferencji prasowej 9 listopada 2019 r. minister spraw zagranicznych Mauretanii Ismail Ould Cheikh Ahmed powiedział: *nie jesteśmy obserwatorami. Chcemy jak najszybszego rozwiązania konfliktu. Mauretania jest aktywna i chce znaleźć rozwiązanie tego konfliktu, które zostanie zaakceptowane przez wszystkie strony uczestniczące w regionalnym sporze, który spowodował paraliż Unii Arabskiego Maghrebu*³¹.

Wydaje się również, że moment złożenia oświadczenia przez ministra spraw zagranicznych Mauretanii nie jest przypadkowy. Pojawiło się ono w momencie, gdy przywódcy Frontu Polisario przygotowywali się do zjazdu, który odbył się w dniach 19-22 grudnia 2019 r. Ugrupowanie to niezmiennie domaga się zakończenia okupacji Sahary Zachodniej i pełnej niepodległości, podczas gdy Maroko jest skłonne negocjować tylko formę rozszerzonej autonomii³². Planowana konwencja odbyła się tydzień po wyborach prezydenckich w Algierii (12 grudnia), by władze Polisario mogły zorientować się, jaka będzie polityka przyszłego prezydenta ich obecnie jedyne go sojusznika, a zatem jaki kurs obierze Algieria w polityce zagranicznej. Czy dalej będzie konsekwentnie wspierała sprawę saharijską, czy też otworzy się na dialog z Rabatem. W wyborach zwyciężył były premier Abdelmadjid Tebboune, 74-letni polityk wywodzący się z elit, które dotychczas sprawowały władzę w Algierii³³. Nowy prezydent nie zmienił stanowiska Algierii wobec problemu Sahary Zachodniej. W swoim przemówieniu po ceremonii inauguracyjnej wyraźnie zaznaczył, że *kwestia Sahary Zachodniej dotyczy zagadnienia dekolonizacji*. Tebboune dodał, że spór terytorialny jest rozstrzygany *pod auspicjami Organizacji Narodów Zjednoczonych i Unii Afrykańskiej*. Wyraził jednak nadzieję, że stanowisko jego kraju nie wpłynie na relacje z Marokiem. Nie było to większym zaskoczeniem, gdyż już w okresie kampanii wyborczej 11 listopada 2019 r. Tebboune wyraził podobną opinię, podkreślając, że spór o terytorium Sahary Zachodniej *to kwestia dekolonizacji, którą należy rozstrzygnąć, przyznając Saharyjczy-*

³⁰ King Mohammed VI to Visit Mauretania During His Next Round Tour in Africa, 2 III 2017, [online] <https://www.moroccoworldnews.com/2017/03/209874/king-mohammed-vi-visit-mauritania-next-round-tour-africa/>, 21 IV 2018.

³¹ Mauritania Says 'Time has Come' for a Solution to Western Sahara Conflict. The Remarks Seemed to Indicate a Foreign Policy Shift in Favour of Morocco, „The Arab Weekly” 2019, 15 XI, [online] <https://theArabweekly.com/mauritania-says-time-has-come-solution-western-sahara-conflict>, 15 III 2021.

³² 15th Congress of Polisario Front Wraps Up, Main Options Discussed, „Sahara Press Service” 2019, 25 XII, [online] <https://www.sprasd.info/news/en/articles/2019/12/25/23995.html>, 20 II 2021.

³³ Abdelmadjid Tebboune, *Who is Algeria's New President?*, Al Jazeera, 13 XII 2019, [online] <https://www.aljazeera.com/news/2019/12/abdelmadjid-tebboune-algeria-president-191213161923647.html>, 27 II 2020.

kom prawo do samostanowienia i pozwalając im zdecydować, czy chcą być Marokańczykami czy ludźmi wolnymi³⁴.

Sprawa Sahary Zachodniej wróciła na czołówki gazet i portali informacyjnych w połowie listopada 2020 r., gdy doszło do wymiany ognia między wojskami Maroka a oddziałami Polisario najpierw w miejscowości Guerguerat, a następnie w kilku innych miejscach wzdłuż linii rozejmu dzielącej Saharę Zachodnią na część okupowaną przez Maroko i tę kontrolowaną przez Front Polisario. Guerguerat to miejscowość położona w południowej części Sahary Zachodniej 5 kilometrów od czterokilometrowego pasa nieutwardzonego, pustynnego terenu prowadzącego do mauretańskiej granicy. Ta strefa buforowa, znana jako „ziemia niczyja”, stanowi wąski wycinek tego, co Saharyjska Arabska Republika Demokratyczna (SADR) uważa za „terytoria wyzwolone”³⁵. Posterunek wojsk marokańskich w Guerguerat patroluje zbudowaną przez Marokańczyków w 2016 r. drogę. Według warunków nadzorowanego przez ONZ rozejmu z 1991 r. odcinek ten miał być kontrolowany przez Front Polisario. Rabat jednak, nie oglądając się na warunki rozejmu zawartego 30 lat wcześniej, rozbudował drogę, co spowodowało wzrost napięcia pomiędzy Frontem Polisario i Marokiem. Dnia 21 października rozpoczęła się pokojowa manifestacja Saharyjczyków, którzy zablokowali jezdnię, co spowodowało całkowite wstrzymanie ruchu samochodowego pomiędzy Marokiem i Mauretanią. W odpowiedzi 13 listopada wojsko marokańskie użyły siły w celu rozprzędzenia manifestantów, choć w świetle porozumienia rozejmowego z 1991 r. nie wolno było wojskom marokańskim przekraczać linii rozejmu. Dzień później prezydent Sahary Zachodniej Brahim Ghali oficjalnie zerwał rozejm i ogłosił wznowienie wojny³⁶. Zdaniem Rabatu droga została objęta marokańskim kordonem wojskowym, pozwalającym na prowadzenie nieskrępowanego ruchu. Władze marokańskie oskarżyły oddziały Frontu Polisario, że począwszy od 21 października, rozpoczęły blokadę drogi w celu paraliżu komunikacji między Marokiem i Mauretanią. Jediną odpowiedzią władz w Nawakszucie na tę napiętą sytuację było wzmocnienie dodatkowymi oddziałami wojskowymi swoich pozycji wzdłuż granicy z Marokiem³⁷.

Rabat, chcąc zjednać sobie opinię publiczną w Mauretanii, w odpowiedzi na blokadę drogi przez Saharyjczyków nagłośnił fakt wysyłania żywności (głównie warzyw i owoców) z Maroka do Mauretanii drogą morską. Z kolei Kan Hamidou Baba, lider Koalicji „Żyć Razem” (*de la Coalition Vivre Ensemble*, CVE) i były kandydat na prezydenta 2019 r. uznał blokadę za rzecz nie do zaakceptowania i na konferencji prasowej podkreślił, iż *blokada jest próbą zduszenia gospodarki Mauretanii i krajów sąsiednich*³⁸.

³⁴ *The Western Sahara Issue is about Decolonization, Algeria's New President Says*, „Yabiladi” 2019, 19 XII, [online] <https://en.yabiladi.com/articles/details/86904/western-sahara-issue-about-decolonization.html>, 28 II 2020.

³⁵ M. Drury, *On the Border in Northern Mauritania*, „L'Année du Maghreb” 2019, nr 21, s. 325.

³⁶ *Fears Grow of New Western Sahara War between Morocco and Polisario Front*, „Reuters” 2020, 13 XI, [online] <https://www.reuters.com/article/us-morocco-westernsahara-idUSKBN27T15S>, 5 XI 2020.

³⁷ *Mauritania Army Reinforces Positions along Border with Morocco*, „Middle East Online” 2020, 12 XI, [online] <https://middle-east-online.com/en/mauritania-army-reinforces-positions-along-border-morocco>, 20 XII 2020.

³⁸ *Tamże*.

Niemniej sytuacja ta stała się dla Mauretanii bardzo kłopotliwa i trudna, zwłaszcza biorąc pod uwagę fakt, że na początku grudnia 2020 r. pojawiła się oficjalna informacja z Białego Domu, że prezydent Donald Trump podczas rozmowy telefonicznej z królem Maroka Mohammedem VI zawarł porozumienie, w ramach którego w zamian za nawiązanie przez Rabat pełnych relacji dyplomatycznych z Izraelem Stany Zjednoczone zmieniły swe stanowisko w sprawie okupacji Sahary Zachodniej i uznają zwierzchność Maroka nad tym terytorium. Ponadto USA zobowiązały się do otwarcia na terytoriach Sahary Zachodniej kontrolowanych przez Maroko, w mieście Dakhla, swojego konsulatu³⁹.

W wypadku ewentualnego konfliktu władze mauretańskie mogą obawiać się, niepokojów ze strony saharijskiej diaspory, która zamieszkuje głównie obszar Mauretanii graniczący z Saharą Zachodnią. Saharyjczycy już od lat 60. XX w. przybywali za pracą do ośrodków przemysłowych skupionych w okolicach kopalni żelaza Tazadit w pobliżu Zouerate oraz Nawazibu będącego największym miastem i portem północnej Mauretanii. Później na tym obszarze znajdowały się obozy dla uchodźców saharijskich, z których część osiedliła się na stałe na tym terytorium⁴⁰.

Mimo że relacje ekonomiczne pomiędzy Mauretanią i Marokiem z roku na rok są silniejsze, to Maroko nie jest wiodącym partnerem gospodarczym Mauretanii. W 2018 r. eksport Mauretanii do państw Afryki wynosił tylko 10%, a głównymi odbiorcami były Wybrzeże Kości Słoniowej i Nigeria. Niemniej w ostatnich latach systematycznie rośnie wymiana handlowa i Rabat dąży do zwiększenia liczby swoich inwestycji w sąsiednim kraju. Wielkie marokańskie korporacje przy wsparciu rządu inwestują w Mauretanię. Przykładem może być Ittissalat al-Maghrib (Maroc Télécom), która nabyła pakiet kontrolny w mauretańskiej firmie telefonicznej Mauritel. Marokański Office National des Hydrocarbures et des Mines (ONHYM) jest właścicielem udziałów największej mauretańskiej firmy wydobywczej Société Nationale Industrielle et Minière de Mauritanie (SNIM), która wydobywa rudę żelaza⁴¹. Marokańska firma Dragage des Ports (DRAPOR) podpisała kontrakt na pogłębienie portu w Nawakszucie. Marokańskie firmy są też zaangażowane w budowy infrastruktury w Mauretanii, np. 470-kilometry odcinek drogi Nawakszut–Nawazibu, czy umowy pomiędzy firmami mauretańskimi i marokańskimi w zakresie dystrybucji paliwa i budowy rafinerii. Szczególne zainteresowanie Maroko przejawia w inwestowaniu w region Mauretanii graniczący z okupowanymi przez Rabat terenami Sahary Zachodniej, czego przykładem mogą być inwestycje w Wolnej Strefie Ekonomicznej Nawazibu (*Zone Franche de Nouadhibou*, ZFN). Marokańskie inwestycje osiągnęły tam sumę 40 milionów euro, co według władz ZFN czyni Maroko drugim największym inwestorem w tym przedsięwzięciu⁴².

³⁹ Proclamation on Recognizing the Sovereignty of the Kingdom of Morocco Over the Western Sahara, White House 2020, 10 XII, [online] <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/proclamation-recognizing-sovereignty-kingdom-morocco-western-sahara/>, 20 XII 2020.

⁴⁰ K. Isidoros, *Nomads and Nation-Building...*, s. 220-221.

⁴¹ E. Agbenonwossi, *Morocco Explores Investment Opportunities in Mauritania*, „Medafrica” 2018, 26 VII, [online] <https://medafricaitimes.com/16459-morocco-explores-investment-opportunities-in-mauritania.html>, 31 XII 2020.

⁴² *Tamże*.

Widocznym wyrazem coraz lepszych relacji politycznych i gospodarczych pomiędzy Nawakszutem a Rabatem może być też fakt, że w grudniu 2017 r. Mauretania mianowała Mohameda Lemine Ould Aboya nowym ambasadorem w Maroku, obsadzając tym samym wakat istniejący od 2012 r. Kolejnym krokiem na drodze zacieśniania stosunków jest podpisane w styczniu 2020 r. przez Maroko i Mauretanię porozumienie o współpracy dwustronnej w zakresie administracji regionalnej i lokalnej obu państw. Jak podają marokańskie portale informacyjne, *Chociaż w przeszłości Maroko i Mauretania zajmowały odmienne stanowisko w kwestii Sahary Zachodniej, oficjalna neutralność Mauretanii w tej sprawie pozwoliła na zbudowanie serdecznych relacji z Marokiem. Mauretania jest kluczowym graczem w trwających pod auspicjami ONZ negocjacjach w sprawie Sahary Zachodniej, a Maroku zależy na uzyskaniu poparcia Mauretanii dla swojego planu autonomii*⁴³.

Wydaje się, że deklaracja prezydenta Donalda Trumpa w sprawie Sahary Zachodniej *summa summarum* jest korzystna dla Mauretanii, gdyż uwalnia ją od moralnego dylematu związanego z kwestią balansowania pomiędzy Rabatem, Algierem a Saharyjczykami reprezentowanym przez Front Polisario. Skoro bowiem największe mocarstwo świata uważa, że wyczerpała się formuła innych rozwiązań niż autonomia Sahary Zachodniej w ramach Maroka, to Nawakszut nie ma innego wyjścia, jak tylko się pod tym podpisać. Zresztą już podczas badań terenowych prowadzonych w Mauretanii w lutym 2019 r. w trakcie spotkań z przedstawicielami elit politycznych tego państwa w Nawakszucie wyraźnie wybrzmiewał ton zmęczenia polityków mauretańskich nierozwiązaną kwestią Sahary Zachodniej i sytuacją, w której Mauretania jest w pewnym sensie jej zakładnikiem. Również w rozmowach z przypadkowymi mieszkańcami Nawakszutu czy Nawazibu, pytając o kwestię Sahary Zachodniej, z jednej strony dało się wyczuć sympatię i współczucie odczuwane względem Saharyjczyków i ich sytuacji, ale z drugiej strony w ich wypowiedziach pobrzmiewała niewiara, że problem ten uda się kiedykolwiek rozwiązać. Co więcej, za pewien zastój gospodarczy Mauretanii obwiniana jest także nierozwiązana kwestia problemu Sahary Zachodniej, która nie pozwala – zdaniem rozmówców – na wzmożoną współpracę gospodarczą państw regionu Maghrebu, do którego Mauretania chce przynależeć, a także fakt, że niestabilność polityczna będąca konsekwencją problemu zachodniosaharyjskiego odstrasza zagranicznych inwestorów⁴⁴.

Warto także wspomnieć o zagrożeniach związanych z eskalującym napięciem pomiędzy Algierią i Marokiem, które nasiliło się po ogłoszeniu przez Rabat planów budowy bazy wojskowej na 23-hektarowym obszarze w prowincji Dżarada, zaledwie 38 kilometrów od granicy z Algierią. W odpowiedzi Algieria również ogłosiła budowę bazy wojskowej w pobliżu granicy, w celu *wzmocnienia środków bezpieczeństwa na zachodnich rubieżach kraju*⁴⁵. Na napięcia pomiędzy głównymi rywalami w regionie nakłada się także

⁴³ M. Hekking, *Morocco, Mauritania Move Towards Concrete Bilateral Cooperation*, „Morocco World News” 2020, 15 I, [online] <https://www.moroccoworldnews.com/2020/01/291196/morocco-mauritania-move-bilateral-cooperation/>, 11 XII 2020.

⁴⁴ Badania terenowe autora w Mauretanii, luty 2019 r.

⁴⁵ *Tamże*.

wrzenie wśród ludności saharyjskiej w obozach dla uchodźców na terytorium Algierii. Młodzi Saharyjczycy rwą się do walki. Poczucie rozgoryczenia, związane według nich ze zdradą przez społeczność międzynarodową, może spowodować wznowienie walk pomiędzy Frontem Polisario i Marokiem. Gdyby w ten konflikt militarnie włączyła się Algieria, to Mauretania może znaleźć się w poważnych tarapatach⁴⁶. Jest to o tyle niebezpieczne, że Mauretania posiada armię nieliczną (16 tys. żołnierzy), nie najlepiej wyszkoloną i słabo uzbrojoną (siły powietrzne dysponują tylko czterema samolotami zdolnymi do prowadzenia misji bojowych). Według ekspertów mauretańskie siły zbrojne są zdolne jedynie do zapewnienia bezpieczeństwa wewnętrznego i nie mają wystarczającego potencjału do obrony terytorium. Morale wojska też nie jest wysokie ze względu na niskie wynagrodzenie, brak szkoleń oraz napięcia etniczne, które występują także w siłach zbrojnych. Nie bez znaczenia jest też fakt, że armia mauretańska w zasadzie od początku istnienia państwa jest uwikłana w spory polityczne i niejednokrotnie była wykorzystywana do przeprowadzenia zamachów stanu. Realizowana w ostatnich latach modernizacja armii następuje powoli i jest zogniskowana na zakup sprzętu najbardziej przydatnego przede wszystkim do działań w walce z ugrupowaniami terrorystycznymi, w tym duchu też są prowadzone szkolenia przez instruktorów z Francji i USA⁴⁷.

Nie wiadomo, na ile Rabat jest zdecydowany na siłowe zakończenie konfliktu z Frontem Polisario. Należy zauważyć, że w ostatnich latach armia marokańska była mocno modernizowana i szkolona przy udziale instruktorów z USA, Francji i Izraela. Przykład konfliktu w Górskim Karabachu pokazuje, że w obecnej sytuacji paraliżu świata skutkami pandemii COVID-19 można łatwiej niż dotychczas osiągać cele polityczne przy użyciu siły, gdyż społeczność międzynarodowa skupia się przede wszystkim na kwestiach zwalczania skutków pandemii. Tym samym w przypadku tzw. „konfliktów peryferyjnych” zainteresowanie światowej opinii publicznej jest znikome. Czy Rabat rozważa taką ewentualność i jakie skutki przyniesie to Mauretanii, czas pokaże. Znamienne było, że po ogłoszeniu przez administrację Donalda Trumpa uznania Sahary Zachodniej za integralną część Maroka, mimo upływu kilku tygodni, władze Mauretanii nie ustosunkowywały się do tej deklaracji.

BIBLIOGRAFIA

- Abdelmadjid Tebboune, *Who is Algeria's New President?*, Al Jazeera, 13 XII 2019, [online] <https://www.aljazeera.com/news/2019/12/abdelmadjid-tebboune-algeria-president-191213161923647.html>.
- Agbenonwossi E., *Morocco Explores Investment Opportunities in Mauritania*, „Medafrica” 2018, 26 VII, [online] <https://medafricatimes.com/16459-morocco-explores-investment-opportunities-in-mauritania.html>.

⁴⁶ Badania terenowe autora w Algierii, czerwiec 2019 r.

⁴⁷ H. Królikowski, *Siły zbrojne Mauretanii, Algierii, Maroka i Tunezji. Stan obecny i perspektywy*, „Kra-kowskie Studia Międzynarodowe” 2018, nr 3, s. 283-284.

- Besenyő J., *Guerrilla Operations in Western Sahara: The Polisario versus Morocco and Mauritania*, „Connections: The Quarterly Journal” 2017, nr 3, <https://doi.org/10.11610/Connections.16.3.02>.
- Callies de Salies B., *Kraje Maghrebu. Historia, polityka, społeczeństwo*, przeł. K.J. Dąbrowska, Warszawa 2012.
- Daadaoui M., *The Western Sahara Conflict: Towards a Constructivist Approach to Self-determination*, „The Journal of North African Studies” 2008, vol. 13, nr 2, s. 143-156, <https://doi.org/10.1080/13629380801996471>.
- Declaration of Principles on Western Sahara by Spain, Morocco and Mauritania*, (Madrid Accords), 14 XI 1975, United Nations Peacemaker, [online] https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/MA-MR-ES_751114_DeclarationPrinciplesOnWesternSahara_0.pdf.
- Drury M., *On the Border in Northern Mauritania*, „L'Année du Maghreb” 2019, nr 21, s. 325-340, <https://doi.org/10.4000/anneemaghreb.5910>.
- Faria F., Vasconcelos A., *Security in Northern Africa: Ambiguity and Reality*, „Challiot Papers” 1996, nr 25.
- Fears Grow of New Western Sahara War between Morocco and Polisario Front*, „Reuters”, 2020, 13 XI, [online] <https://www.reuters.com/article/us-morocco-westernsahara-idUSKBN27T15S>.
- Hekking M., *Morocco, Mauritania Move Towards Concrete Bilateral Cooperation*, „Morocco WorldNews” 2020, 15 I, [online] <https://www.morocoworldnews.com/2020/01/291196/morocco-mauritania-move-bilateral-cooperation/>.
- Isidoros K., *Nomads and Nation-Building in the Western Sahara. Gender, Politics and the Sahara*, London 2018, <https://doi.org/10.5040/9781350987357>.
- Jensen E., *Western Sahara. Anatomy of a Stalemate?*, London 2012.
- Karta Afryki oraz rezolucje uchwalone na konferencji szefów państw afrykańskich*, Casablanca, 7 I 1961, Zbiór Dokumentów PISM, Warszawa, I/1961.
- King Mohammed VI to Visit Mauretania During His Next Round Tour in Africa*, 2 III 2017, [online] <https://www.morocoworldnews.com/2017/03/209874/king-mohammed-vi-visit-mauritania-next-round-tour-africa/>.
- Kłosowicz R., *Państwa dysfunkcyjne w Afryce Subsaharyjskiej*, [w:] *Państwa dysfunkcyjne i międzynarodowe wysiłki zmierzające do ich naprawy*, red. R. Kłosowicz, Kraków 2014.
- Kłosowicz R., *Państwa Sahelu – „strefa kryzysów” w Afryce Subsaharyjskiej*, [w:] *Bilad as-Sudan. Varia*, red. W. Cisło, J. Różański, M. Ząbek, Pelplin 2017.
- Kosidło A., *Sahara Zachodnia. Fiasko dekolonizacji czy sukces podboju? 1975-2011*, Gdańsk 2012.
- Kowalska-Lewicka A., *Mauretania*, Warszawa 1976.
- Królikowski H., *Siłły zbrojne Mauretanii, Algierii, Maroka i Tunezji. Stan obecny i perspektywy*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2018, nr 3.
- Malinowski M., *Sahara Zachodnia. Konflikt terytorialny między Marokiem a Hiszpanią w latach 1956-1976*, Toruń 2001.
- Mauritania 'Foil' Coup Attempt*, BBC News, 9 VI 2003, [online] <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/2974006.stm>.
- Mauritania Officers 'Seize Power'*, BBC News, 4 VIII 2005, [online] <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/4741243.stm>.

- Misra K.P., *Recognition of Mauritania – A Case Study with Particular Reference to India's State Practice*, „India Quarterly” 1964, vol. 20, nr 3.
- Mauritania Army Reinforces Positions along Border with Morocco*, „Middle East Online” 2020, 12 XI, [online] <https://middle-east-online.com/en/mauritania-army-reinforces-positions-along-border-morocco>.
- Mauritania Says 'Time has Come' for a Solution to Western Sahara Conflict. The Remarks Seemed to Indicate a Foreign Policy Shift in Favour of Morocco*, „The Arab Weekly” 2019, 15 XI, [online] <https://the arabweekly.com/mauritania-says-time-has-come-solution-western-sahara-conflict>.
- Ożarowski R., *Sahara Zachodnia jako przykład afrykańskiego quasi-państwa*, „Cywilizacja i Polityka” 2012, nr 10.
- Powell S.M., *Swamp of Terror in the Sahara*, „Air Force Magazine” 2004, 1 XII, [online] <https://www.airforcemag.com/article/1104sahara/>.
- President of Republic Special Envoy Received by President Mohamed Ould Abdel Aziz*, „Sahara Press Service”, [online] <https://www.spsrasd.info/news/en/articles/2016/08/13/3584.html>.
- Proclamation on Recognizing the Sovereignty of the Kingdom of Morocco Over the Western Sahara*, White House 2020, 10 XII, [online] <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/proclamation-recognizing-sovereignty-kingdom-morocco-western-sahara/>.
- Steinberg G., Weber A., *Jihadism in Africa. Local Causes, Regional Expansion, International Alliances*, SWP Research Paper Stiftung Wissenschaft und Politik German Institute for International and Security Affairs, June 2015, [online] https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/research_papers/2015_RP05_sbg_web.pdf.
- Szczepankiewicz E., *Region Maghrebu w polityce Unii Europejskiej*, Kraków 2010.
- Shelley T., *Endgame in the Western Sahara. What Future for Africa's Last Colony?*, London–New York 2004, <https://doi.org/10.5040/9781350219892>.
- The Western Sahara Issue is about Decolonization, Algeria's New President Says*, „Yabiladi” 2019, 19 XII, [online] <https://en.yabiladi.com/articles/details/86904/western-sahara-issue-about-decolonization.html>.
- Troops Stage Coup in Mauritania*, BBC News, 6 VIII 2008, [online] <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7544834.stm>.
- 15th Congress of Polisario Front Wraps Up, Main Options Discussed*, „Sahara Press Service” 2019, 25 XII, [online] <https://www.spsrasd.info/news/en/articles/2019/12/25/23995.html>.

Robert KŁOSOWICZ – prof. dr hab. historyk, badacz stosunków międzynarodowych, afrykanista, zatrudniony w Instytucie Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych UJ. Dyrektor Jagiellońskiego Centrum Badań Afrykanistycznych. Specjalizuje się w badaniach nad relacjami między dyplomacją a siłami zbrojnymi, zagadnieniami bezpieczeństwa międzynarodowego i konfliktami zbrojnymi. W sferze jego zainteresowań znajduje się także problematyka stosunków międzynarodowych w Afryce. Autor 7 monografii oraz 5 prac zbiorowych wydanych pod jego redakcją. Prowadził badania terenowe w ponad 20 państwach afrykańskich.